

РЕЦЕНЗІЇ. ХРОНІКА. ІНФОРМАЦІЯ.

Jana Pleskalová.

**Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010.
(Brno: Host; Masarykova univerzita, 2011. 204 s.)**

Вийшла друком нова праця відомої чеської дослідниці Яни Плескалової про розвиток антропонімії в чеських землях. Монографія представляє розвиток основних видів антропонімів (імен, прізвищевих назв, прізвищ, гіпокористиків і прізвиськ) у чеських землях у часовому проміжку 1000–2010 рр. Під терміном “чеські землі” авторка розуміє територію власне Чехії, Моравії і тієї частини Сілезії, котра на сьогодні входить до складу Чеської Республіки. Основним критерієм для поділу на часові історичні періоди для авторки став спосіб офіційного іменування особи. На цій основі дослідниця тисячолітній період поділяє на чотири етапи: 1000–1300, 1300–1500, 1500–1786, 1786–2010. Я. Плескалова передусім досліджує власні назви чеських жителів. Авторка також коротко описує стан антропонімії німецького та єврейського населення чеських земель. Аналіз ґрунтується на великій кількості солідних архівних матеріалів. Книга містить надзвичайно багату бібліографію джерел та наукових праць, котра розміщена в кінці наукового дослідження і поділена на частини відповідно до розділів монографії. Це дає змогу читачеві легко зорієнтуватись і ознайомитись із літературою, яка стосується конкретного періоду.

У розділі “Минуле і сьогодні” авторка висвітлює особливості виникнення і сприйняття антропонімів у найдавніші часи. Це дає читачеві можливість краще зрозуміти два найдавніші типи антропонімів – охоронні і побажальні імена.

Розділ “Період 1000–1300” подає аналіз стану антропонімії у чеських землях у той час. Авторка цей часовий відрізок, як і наступні періоди в інших розділах, розглядає надзвичайно детально і всебічно. У перших підрозділах “З історії чеської мови і чеських земель”, “Антропонімія чеських земель” дослідниця окреслює мовну ситуацію у чеських землях і характеризує основні пам'ятки, які лягли в основу дослідження і які дають нам змогу почерпнути знання про давні власні назви, що функціонували у той час. У розділі авторка детально розглядає функціонування автохтонних

(які успадковані з праслов'янської мови або створені за праслов'янськими зразками) і запозичених імен. Аналіз супроводжує велика кількість прикладів. Я. Плєскалова подає перелік і характеристику частотності вживання суфіксів, зафіксованих в антропонімах у вказаний час. Таку ж інформацію авторка подає і у розділах про наступні періоди, що дає читачеві змогу наочно побачити динаміку змін словотворчих засобів.

Дослідниця детально аналізує способи передачі чеських і запозичених антропонімів у латинських текстах. Я. Плєскалова робить висновок, що з часом кількість неадаптованих форм зменшується і більшість чеських власних назв у латинських текстах адаптовується до морфологічної системи латинської мови.

Окремий підрозділ присвячено проблематиці способів іменування, які вживалися у зазначений період. Дослідниця переконливо показує, що хоча у той час панувала однойменність, проте дуже часто власна назва функціонувала у супроводі інших лексем, які уточнювали, про кого саме йдеться (характеризували особу щодо її соціального становища, місця проживання, родинних стосунків тощо). Проведення аналізу на двох часових відрізках (1158–1197 роки і 1279–1283 роки) дає змогу простежити динаміку вживання іменувань. Зокрема, Я. Плєскалова зауважує зменшення кількості іменувань, які склалися лише з власної назви без інших уточнень (напр. *Jeřutbor*) і різке збільшення (з 4 до 30 відсотків) іменувань типу “власна особова назва + локалізуючий вираз”. Цікаво, що якщо в першому часовому відрізку, за спостереженнями авторки, більшість конструкцій останнього типу – це перелік імен у межах певного місця проживання (напр.: 1180–1182 *Na Mutišově: Sdiměr, Jurík, Sdilut, Sulivoj* (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (805–1197). Ed. G. Friedrich. Praeae, 1907, s. 267)) і конструкції на зразок *Mysloch de [z] Opatovic* у другій половині 12 століття ще рідкісні, то в кінці 13 століття дослідниця уже фіксує приклади на зразок *Wilhelmus de Dúbravic*, деколи їх доповнює ще слово *dictus: dominus Albertus dictus de Šternberk*.

Окремі підрозділи присвячено особливостям функціонування в XI–XIII століттях гіпокористиків, прізвищевих назв, прізвищ.

Такий детальний аналіз дав змогу Я. Плєскаловій всебічно представити читачеві давню антропонімію.

Наступний розділ розглядає антропонімію 1300–1500 років. На початку розділу авторка знайомить нас із історичною і мовною ситуацією в чеських землях, що необхідне для розуміння перебігу антропонімійних процесів. Антропонімію цього періоду, яка є логічним продовженням попереднього

антропонімійного розвитку, проаналізовано детально і ґрунтовно. У розділі розглянуто як автохтонні власні особові назви, так і запозичені. Аналіз авторка здійснює на базі кількох історичних пам'яток цього періоду, а також залучає дані досліджень інших авторів, зокрема Яна Свободи. Яна Плєскалова дає нам змогу пізнати функціонування у вказаний період різних видів антропонімів: розглянуто офіційні особові імена, гіпокористики, прізвищеві назви, прізвиська, особливості вживання антропонімних формул у 1300–1500 роках. У результаті аналізу авторка змогла дійти висновку, що найбільш поширеними чоловічими іменами у цей період були імена *Johannes (Jan, Johann)*, *Nikolaus (Mikuláš)*, *Petrus (Petr, Peter)* і *Venceslaus (Václav)*, серед жіночих імен – *Margaretha (Markéta)*, *Katherina (Kateřina)*, *Elisabeth (Eliška)*, *Dorothea (Dorota)*. Хоча вживання християнських імен переважало, слов'янські автохтонні імена в той час, за спостереженнями дослідниці, не були чимось незвичним. Авторка фіксує такі слов'янські автохтонні імена, як *Bohuslav*, *Boleslav*, *Branislav*, *Čáslav*, *Hodislav*, *Jaroš*, *Radslav*, *Ratibor*, *Smil*, *Všemír* та ін.

У підрозділі, присвяченому прізвищевим назвам, Я. Плєскалова слушно зауважує, що у XIV–XV століттях значення цього класу антропонімів поступово дедалі більше зростає. У підрозділі, окрім аналізу чоловічих прізвищевих назв, окрему увагу приділено ідентифікації та іменуванню жінок, які переважно відбувалися з використанням чоловічих іменувань, найчастіше чоловіка або батька.

Окремий підрозділ присвячено прізвишкам. За спостереженнями авторки, на той момент прізвиська ще виразно не виділилися як окремий вид антропонімів і часто їх важко відрізнити від прізвищевих назв.

Багато дає для пізнання тогочасної антропонімії підрозділ, у якому розглянуто антропонімні формули XIV–XV століть. Я. Плєскалова виділяє шість типів антропонімоформул, які фіксують тогочасні пам'ятки, а також зауважує, що могли існувати і різноманітні комбінації цих типів. Розглянуто і особливості використання різних типів антропонімоформул у представників різних соціальних прошарків – шляхти, духовенства, жителів міст і мешканців сіл.

Дослідження у розділі “Період 1500–1786” авторка базує на великій кількості використаних історичних джерел, що дає змогу детально проаналізувати вказаний період. Я. Плєскалова і тут дотримується звичної уже схеми побудови розділу, у якому вона спочатку стисло висвітлює історію чеської мови і чеських земель, а потім уважно розглядає кожен вид антропонімів. Авторка подає детальні переліки імен, погруповані за

періодами і частотністю вживання, а також досліджує мотиви називання. Підрозділи про гіпокористики, прізвищеві назви, а також про прізвиська, способи іменування, насичені великою кількістю прикладів, доповнюють картину багатоманіття чеського антропонімікону.

Розділ “Період 1786–2010” виділено на підставі важливої зміни, яка настала в антропонімічній системі і відрізняє цей часовий відрізок від інших – введення у 1786 році прізвища як обов’язкового компонента офіційного іменування і впровадження, таким чином, офіційної двочленної системи іменування, котра почала складатись із імені і прізвища. Введення прізвища завершило функціонування прізвищевих назв, які лягли в основу прізвищ. Я. Плескалова подає загальну характеристику розвитку чеської мови і чеських земель на цьому етапі, а також характеризує розвиток усіх складових антропонімічної системи. У розділі детально представлено як антропонімію минулих століть, так і актуальні процеси, котрі відбуваються у сучасному чеському антропоніміконі (наприклад, авторка зазначає, що суфікс *-ča* при творенні гіпокористиків у XIX і першій половині XX століття використовувався передусім у селах (*Manča, Káča, Anča*), у кінці XX століття він з’являється у молодого покоління як частий словотворчий засіб, який вживається по всій території Чеської Республіки (*Evča, Šimča, Renča*), і на початку XXI століття належить в неофіційній комунікації молодого і середнього поколінь до найчастіше вживаних формантів). У розділі зафіксовано популярні на початку XXI століття імена (наприклад, чоловічі *Jiří, Jan, Petr, Josef, Pavel* і ін., жіночі *Marie, Jana, Eva, Hana, Anna* і ін.), прізвища (наприклад, чоловічі *Novák, Svoboda, Novotný, Dvořák, Černý* і ін., жіночі *Nováková, Svobodová, Novotná, Dvořáková, Černá* і ін.), мотиви вибору імені, основні типи сучасних прізвиськ, гіпокористиків тощо.

Працю завершують висновки, список використаних джерел і літератури, резюме англійською мовою. Цінним є термінологічний словник, який розміщено в кінці книги і який дає можливість читачам ознайомитися з ономастичною термінологією, котра використовується у дослідженні.

Книга Яни Плескалової “*Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010*” детально і ґрунтовно демонструє розвиток чеської антропонімії на більш ніж тисячолітньому часовому відрізку і є цінним надбанням не лише чеської, а й усієї слов’янської ономастики.

доц. Остап Л.Р.